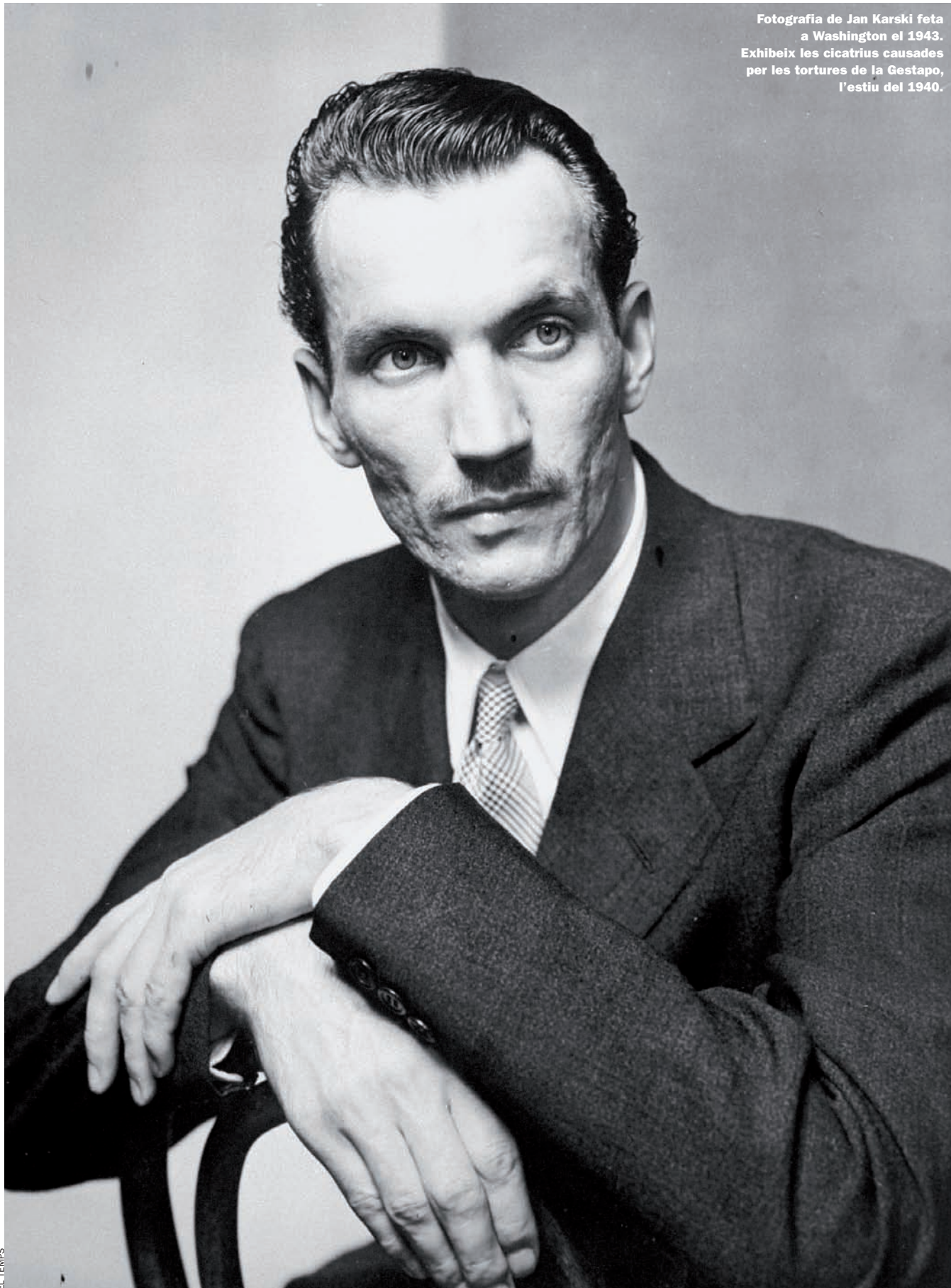

Fotografia de Jan Karski feta a Washington el 1943. Exhibeix les cicatrius causades per les tortures de la Gestapo, l'estiu del 1940.

EL TEMPS

Viatge a l'horror nazi

Qui es podia creure, a Europa i als Estats Units, que durant la guerra mundial Hitler aniquilava a sang freda i en massa, i de manera programada, els jueus d'Alemanya i dels països ocupats, infants inclosos, al mateix temps que els soldats alemanys podien sempre exercir el tir al blanc amb els jueus que trobessin pel carrer o mirant per una finestra?

El fet era tan monstruós que la primera persona que ho va denunciar, tot i no ser jueu, no va ser cregut, el van trobar exagerat: allò que explicava no podia ser veritat.

El diplomàtic polonès Jan Koziellewski (Łódź, Polònia, 1914 - Washington D. C., 2000), emissari del govern polonès a l'exili de Londres, va poder entrar d'amagat al gueto jueu de Varsòvia l'any 1942 —i en un camp d'extermini—, i va presenciar-ho. És a dir, senzillament, va descobrir el pla per a deixar Polònia sense ni un sol jueu.

En tornant a Londres, va fer conferència rere conferència, i va entrevistar-se amb un gran nombre d'escriptors, periodistes, polítics i membres del govern, però no va reeixir a sensibilitzar el govern britànic, preocupat únicament pel conflicte bèl·lic, no pas per la sort dels civils dels països ocupats.

No va poder entrevistar-se amb el primer ministre Winston Churchill; només amb Anthony Eden, ministre d'Afers Estrangers britànic. Era el mes de febrer del 1943. També es va trobar amb Lord Cranborne, del partit conservador, i Hugh Dalton i Arthur Greenwood, del partit laborista. Tots integraven el gabinet britànic de guerra que en aquell moment era el centre del poder polític britànic.

Missatge insostenible. Eden va contestar-li que no podia fer res d'allò que proposaven els dirigents jueus perquè l'estratègia aliada consistia a derrotar militarment Alemanya, i que cap "afar secundari" no podia interferir l'objectiu.

Jan Karski, nom de guerra de Jan Koziellewski, emissari del govern polonès a l'exili durant la Segona Guerra Mundial, va ser el primer de descobrir i denunciar l'Holocaust. Ho va fer amb un llibre que havia caigut en l'oblit, 'Història d'un Estat clandestí', traduït ara per Quaderns Crema.

Lord Cranborne, aparentment un bon jan, li va dir: "Senyor Karski, sou un home intel·ligent. No us adoneu que el missatge que ens porteu és insostenible?"

El govern polonès a l'exili va quedar tan decebut de la poca sensibilitat britànica que, a final de maig del 1943, va enviar Karski als Estats Units, on va mantenir el mateix programa intens de conferències per tot el país, i també va publicar molts articles a la premsa. Aquí sí que va poder entrevistar-se amb el president, Roosevelt.

Encara més, una editorial es va interessar finalment per la seves aventures a l'Europa nazi, on havia estat torturat per la Gestapo quan li van descobrir les tasques d'espia, i el 28 de novembre del 1944 publicava el text amb el títol *Història d'un Estat clandestí*, escrit a l'habitació d'un hotel de Manhattan, amb l'ajuda d'una mecanògrafa i traductora.

El signava amb el seu nom de guerra, *Jan Karski*. Se'n van imprimir 400.000 exemplars i es van exhaurir en pocs mesos. El 1945 va ser traduït al suec; el 1946, al noruec; i el 1948, al francès.

Però, de mica en mica, el llibre i el personatge, tot i ser un heroi que

Els jueus internats al gueto de Varsòvia van informar Jan Karski, el 1942, del pla d'extermini total que havien començat a aplicar els nazis.

El diplomàtic polonès dicta el seu llibre *Història d'un estat clandestí* a una secretària i traductora, a l'habitació d'un hotel de Manhattan, a Nova York, l'estiu del 1944.

hauria pogut enllaminar un productor de Hollywood –va escapar-se de l'Europa nazi, a través de Gibraltar, després d'accedir-hi des de Perpinyà, via Barcelona–, van caure en l'oblit. Hi va influir un fet polític de forta transcendència per a l'estat polonès i per a Europa.

El 5 de juliol del 1945, els Estats Units i la Gran Bretanya van retirar el reconeixement al govern polonès a l'exili, del qual Jan Kozielski formava part, i van establir relacions oficials amb el govern de Varsòvia, dominat pels homes de Stalin.

Jan Karski va quedar atuït, desorientat, indefens i sense possibilitats de continuar la seva carrera diplomàtica. Va trobar un salvavides a la universitat.

El rector Edmund Walsh, de la secció diplomàtica de la universitat jesuïta de Georgetown, a Washington, el va acollir amb els braços oberts i li va oferir una borsa de doctorat en ciències polítiques. I el 1952 hi va obtenir una feina de professor.

Va poder completar el sou gràcies al seu anticomunisme documentat, utilitzat per l'administració americana per a nombroses consultes i missions, i durant vint anys va dirigir un programa de formació propi per al Pentàgon.

Immortalitzat. Llavors no es podia imaginar que tornaria a ingressar simbòlicament a la carrera diplomàtica polonesa, un cop mort. L'any 2008, una rèplica de l'estàtua que el 2002 li va fer l'escultor Karol Badyna –assegut en un banc, amb un joc d'escacs– per al parc de la Universitat de Georgetown, rep els qui es disposen a entrar al consolat polonès de Nova York. Cal dir que l'any 2009 la seva vila de Łódź també li va erigir una estàtua en un parc.

Al peu del monument de Georgetown hi ha una placa que diu: "Jan Karski (Jan Kozielski), 1914-2000, missatger del poble polonès davant el seu govern a l'exili, missatger del poble jueu davant el món, l'home que va alertar sobre l'aniquilació del poble

jueu quan encara hi havia temps per a aturar-la. Nomenat per l'estat d'Israel 'Just entre les nacions', heroi del poble polonès, professor de la Universitat de Georgetown (1952-1992), un home noble que va caminar enmig de nosaltres i ens va fer millors amb la seva presència, un home just."

El seu testimoni de l'Holocaust no va tornar a ser necessari fins l'any 1981, en ocasió de la Conferència Internacional dels Alliberadors dels Camps de Concentració organitzada per Elie Wiesel i el Consell Americà del Memorial de l'Holocaust.

La seva conferència tenia per tema "El descobriment d'un pla de *solució final*", que va abordar formulant tres preguntes. La primera: què van saber els dirigents i l'opinió occidentals, i quan ho van saber? La segona: per quins mitjans els van arribar aquestes informacions? I la tercera: quina reacció van tenir?

Sobre totes tres, va dir que era una de les moltes persones que havia tingut un cert paper en l'assumpte. El

seu informe va tornar a la memòria les pàgines del llibre testimonial *Història d'un Estat clandestí*.

Un any després de la conferència, com si els jueus descobrissin de cop el personatge, va rebre el títol de “Just entre les nacions”, concedit per l'institut Yad Vashem, els membres del qual havien assistit a la conferència.

El públic francès redescobria Jan Karski el 1985, quan el seu rostre banyat en llàgrimes apareix com a testimoni del film *Shoah*, en una entrevista rodada l'octubre del 1978. El llibre es va tornar a publicar el 2004, però sense prou ressò i Jan Karski continuava essent tan desconegut com la resistència polonesa de la qual havia format part.

No va ser fins l'any 2009 que el nom de Karski es va fer famós a tot França i, de retruc, a gran part d'Europa. Aquell any, el novel·lista francès Yannick Haenel el va convertir en protagonista d'una novel·la titulada amb el seu nom, *Jan Karski* –traduïda per l'editorial Empúries el juny de l'any passat– i va suscitar una polèmica amb el director de *Shoah*, Claude Lanzmann.

Tot això va animar l'editor de Quaterns Crema a interessar-se per la *Història d'un Estat clandestí*, i ara la podem llegir extensament anotada i amb la introducció que figura a l'edició francesa de Laffont, signada per Céline Gervais-Francelle.

El camp de Belzec. L'horror nazi revesteix diverses formes al llibre de Karski, algunes de poc conegudes, potser perquè mai no les hem vistes reconstruïdes al cinema. Especialment, la del camp de Belzec, a uns 160 quilòmetres a l'est de Varsòvia, primer dels tres camps d'extermini massiu implantats la tardor del 1941 a la vora del riu Bug, el tercer dels quals fou el més conegut de Treblinka.

Camuflat amb un uniforme de guardià de camp facilitat –en canvi d'un suborn– per un ucraïnès, va poder-hi entrar sense problemes. Acompanyat d'un altre guardià ucraïnès, van adreçar-se a les vies del tren que passava al costat del camp, a l'hora que s'hi preveia un trasllat.

El pati del camp era ple de jueus famèlics provinents de tots els guetos,

EL TEMPS

Quan Jan Karski va arribar al gueto de Varsòvia, més d'un milió i mig de jueus ja havien estat assassinats. Ells ja sabien que quan els deportaven als camps eren sistemàticament aniquilats.

homes, dones i nens, que havien passat quatre, cinc dies al camp, sense beure ni menjar. Agitaven les mans, xisclaven, es barallaven i escopien. La fam, la set, la por i l'esgotament els havien trastocats. N'hi havia uns 5.000 i als barracots només n'hi van poder dormir la meitat. La resta, tot i el fred, el vent i la pluja de la tardor, havia dormit al ras.

Se sentia la pudor asfixiant de suor, brutícia, putrefacció, palla molla i excrements. Per anar al lloc triat, va haver de caminar entre la gent i trepitjar els membres dels que hi havia estirats per terra.

Els soldats van ordenar que pugessin a uns vagons. Van entaforar-hi tots els que hi cabien, amuntegats. Després, van tancar les portes sense tenir en compte les extremitats que encara en sobreixien i van encaixar les barres.

Però això no era tot. I quan Jan Karski ho recorda al llibre, diu que sap que molta gent no el creurà, que no el podrà creure, que es pensarà que exagera o s'ho inventa. “Però ho vaig veure i no és exagerat ni inventat”, escriu.

Morir patint. I explica això: el terra dels vagons era recobert d'una capa gruixuda de calç viva. La calç viva és òxid de calci deshidratat i amb la humitat hi surten bombolles, fum i escalfor.

Així, la calç viva servia per a un doble propòsit en l'economia nazi de la brutalitat. La carn humida que entrava en contacte amb la calç es deshidratava ràpidament i es cremava. Els ocupants dels vagons ben aviat es cremarien vius, la calç se'ls menjaria la carn fins als ossos.

Els jueus “moririen patint”, per complir la promesa que Himmler havia fet, “d'acord amb la voluntat del Führer”, a Varsòvia, el 1942. A més, la calç impedia que els cadàvers escampessin malalties.

Mentre sentia els crits del tren, va pensar en la segona part de l'operació, tal com l'havien descrita els subornats guardians ucraïnesos.

El tren viatjaria uns 130 quilòmetres i s'aturaria en un erm. Llavors quedaria aturat uns dos dies. Després d'aquest temps, tots ja serien morts, amb plena seguretat.

Llavors, un grup de presoners jueus joves i forts s'encarregarien de netejar els vagons... fins que els arribés el torn a ells. Fortament vigilats, obrien les portes i en treien les piles de cossos en descomposició. La carn amuntegada era cremada i les restes, enterrades. Hi tardarien uns dos dies sencers. El procés complet durava uns sis dies. Durant aquest temps, el camp s'havia tornat a omplir amb més víctimes.

El gueto de Varsòvia. Quan va visitar el camp de Belzec, Jan Karski

EL TEMPS

Estàtua de Jan Karski amb un tauler d'escacs, instal·lada al parc de la Universitat de Georgetown, a Washington, on va impartir docència durant quaranta anys.

ja havia entrat al gueto de Varsòvia, on va ser informat del pla sistemàtic d'extermini. En arribar-hi, més d'un milió i mig de jueus ja havien estat assassinats. Quan sortien del gueto només eren uns deportats, però els jueus que hi havia a dins van descobrir que tots eren sistemàticament aniquilats als camps. De primer deportaven 5.000 persones el dia i al final, 10.000.

Com se sap, els nazis va imposar una policia jueva al gueto que s'encarregava de preparar els grups de deportats. N'era responsable l'enginyer Adam

Czerniaków, president de la comunitat jueva de Varsòvia, abans de l'ocupació nazi. Quan va rebre l'ordre de 10.000 *treballadors* el dia, es va suïcidar, li diuen a Jan Karski. A la nota sobre la biografia del personatge llegim que es va suïcidar quan els nazis li van exigir que avalés la deportació dels nens.

No serà l'únic suïcidi de destacats dirigents jueus, incapaços de fer res contra la barbàrie nazi. Szmul Zygielbojm, membre del Consell Nacional polonès a l'exili, va deixar unes notes abans de matar-se amb gas, on deia que havia

fet tant com havia pogut per a ajudar els jueus de Polònia, però que havia fracassat, que tots els seus germans eren molts i que ell s'hi volia reunir.

L'horror, al gueto mateix, tenia forma de nuesa, la dels cadàvers. Sovint es trobaven cadàvers nus pels carrers. Li'n van explicar la raó.

Quan un jueu es moria, la seva família li treia la roba i en llençava el cos al carrer. Si no ho feien, havien de pagar als alemanys un impost tan alt que ningú no se'l podia permetre. A més a més, així s'estalviaven roba. "Aquí, cada parrac compta", li diu l'informant.

La mentalitat. L'horror nazi s'havia ficat al cap dels nazis i dels alemanys. La mentalitat que el va fer possible va ser descoberta per Jan Karski en el seu viatge.

L'agent de les SS que l'interrogava creia que Hitler imposaria la *Pax germanica* a tot el món, la pau somniada per Nietzsche i tots els grans poetes i pensadors que havien treballat per al nou ordre, que proclamaria el nou ordre a l'escalinata de la Casa Blanca a Washington. I li deia que s'equivocaven els qui tenien por dels alemanys, perquè "no volem fer mal a ningú". En aquell moment, canviant de to, va dir: "Amb l'excepció dels jueus, com és natural. Aquests seran exterminats. És la voluntat del Führer."

De tornada de la seva estada a Varsòvia, Jan Karski va voler visitar uns amics de Berlín, la família Strauch, d'idees profundament liberals i democràtiques que creia adversaris, muts però fermes, del règim hitlerià. No va caldre preguntar-los res, ells ja ho van confessar: es mostraven favorables al Führer. En un dinar, la conversa es va centrar en els jueus. Rudolph, el cap de família, i la seva germana Berta van repetir els comentaris habituals dels nazis sobre la qüestió. Llavors, Jan Karski els va informar d'allò que havia vist al tren de la calç.

La reacció de Rudolph va ser aquesta: "Molt eficaç. Els morts jueus no escamparan malalties com ho feien quan eren vius."

I la de Berta, aquesta: "Devien estar calents."

Lluís Bonada